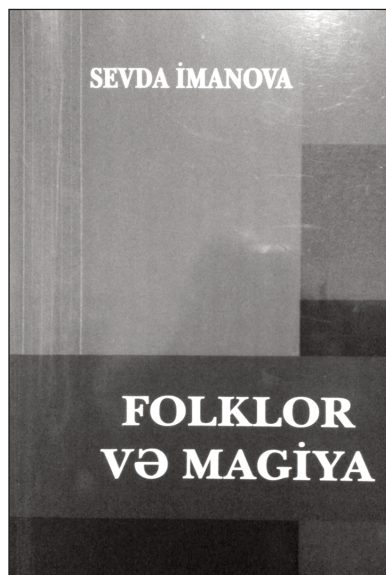

Ötən əsrin sonlarında Azərbaycanın istiqlalıyyət əldə etməsi ədəbi-nəzəri irsə münasibətdə mövcud stereotipləri aradan qaldıraraq milli-kulturoloji zəminə söykənən yeni baxışlar sisteminin əsasını qoymuş oldu. Məhz bunun nəticəsində folklorşünaslığın ayrı-ayrı problemlərinin, indiyədək tədqiqatdan kənar qalmış bir sıra aktual məsələlərinin yeni təfəkkür işığında öyrənilməsi və araşdırılması zərurəti yarandı. Son illərdə folklor, mifologiya, müqayisəli folklorşünaslıqla bağlı bir sıra tədqiqatların ortaya çıxması bu baxımdan diqqəti çəkir. Bu mənada filologiya üzrə elmlər namizədi Sevda İmanovanın "Folklor və magiya" (Bakı, "Elm və təhsil" nəşriyyatı, 2017) kitabı problemin fərqli aspektlərinin tədqiqi və öyrənilməsi baxımından aktualı kəsb edir. Bilindiyi kimi, folklorla magiyanın qarşılıqlı əlaqələri müasir folklorşünaslıq elminin maraq dairəsində olan məsələlərdən biridir. İndiyədək bu sahədə müəyyən araşdırmalar aparılma da, problemin mahiyyətinə varılmamış, onun təməl prinsipləri aşkarlanmamışdır.

Tədqiqatın mövzusu Azərbaycan folklorşünaslığının ən mürəkkəb, çətin, nisbətən az öyrənilmiş bir problemini əhatə etməkdədir. Başqa sözlə, Sevda İmanovanın

qinə zəngin material verən sahələrdən biri mərasim nəğ-mələridir. O, ənənəvi prinsiplərdən çıxış edərək mərasimlərin mövsüm və məişət mərasimləri olaraq iki ən böyük qrupa bölündüyünü vurğulayır. Həmçinin mərasim folklorunun öz janr tipologiyasına görə həm lirik, həm də dramatik növün əsas əlamətlərini özündə təcəssüm etdirdiyinə diqqəti çəkir.

Sevda İmanovanın fikrincə, "Folklor, onun növləri və janrları xalqın istək və arzularının, adət və

masına, digər tərəfdən isə mövzunun təkamül kontekstində dərkinə imkan vermişdir.

Monoqrafiyanın nəzəri yekunu kimi səciyyələnən "Nəticə" bölümü ayrı-ayrı fəsillərdə irəli sürülən fikir, qənaət və mülahizələrin ümumiləşdirilməsi, habelə tədqiqatın gələcək perspektivlərinin müəyyənəşdirilməsi baxımından diqqəti çəkir.

Tədqiqatın fəsilləri elmi şəkildə təsnif olunmuş, bu da araşdırılan problemin bütün yönləri ilə dəyərləndirilməsinə imkan vermişdir.

Monoqrafiyanın diqqəti çəkən məziyyətlərindən biri onun mövzu, problem, təhlil və tədqiq üsulu baxımından çağdaş folklorşünaslığın tələb və prinsiplərinə cavab verməsi, milli-nəzəri məfkurəyə söykənərək yazılması, eyni zamanda uzun illər milli düşüncə sisteminin yerini tutmuş sovet ideologiyasının ənənəvi stereotiplərinin, yanlışlıqlarının tənqid, rədd və inkar olunmasıdır. Qeyd etmək lazımdır ki, bu aspekt özünü bütün tədqiqat boyu aşkar şəkildə büruzə verməkdədir.

Müəllif mövzu ilə bağlı ən mühüm tədqiqatları ümumiləşdirmiş, bu isə problemin təkamül prosesini geniş panoramada izləməyə imkan vermişdir. Həmçinin monoqrafiya əvvəlki dövrün tədqiqat-

"Folklor və Magiya"da tədqiqatın özünəməxsusluğu

"Folklor və magiya" monoqrafiyası bu mövzuda yazılmış ilk tədqiqat əsəri kimi təqdirəlayiqdir.

Monoqrafiyanın ayrı-ayrı fəsillərində araşdırılan problemin bu və ya digər aspektlərinin bütün yönləri ilə səciyyələndirilməsini təmin etmək məqsədilə tədqiqat obyektinə yanaşma tərzinin fərqliliyinə mümkün qədər diqqət yetirilmişdir.

Belə ki, tədqiqatın ilk fəsli "Magiya, din, folklor və janr" adlanır. Tədqiqatçı burada magiya problemini folklor və din kontekstində səciyyələndirməyə çalışmışdır. Müəllif folklorla magiyanın qovuşduran məqamlara diqqəti çəkərək yazır: "Magiya ilə folkloru birləşdirən orta nöqtə magik söz kultlarıdır. Ovsunlar, tilsimlər, sözlü sehir formulları belə magik söz kultlarının izləridir.

Ovsunların, sehirin və magik elementlərin müəyyən hissəsi əsəri təsəvvürlərlə bağlı yaranmışdır. Bunların bir qismi tarixi Azərbaycan arealında qədim türk tayfalarının mifik təsəvvürləri ilə əlaqədar olmuşdursa, digəri zər-düştünlük görüşlərinin təsiri ilə yaranmışdır. Ayrı-ayrı kulturlar, xüsusən də təbiət hadisələri ilə bağlı ovsun və magiyalarda daha qədim təsəvvürlərin izləri nəzərə çarpmaqdadır".

Tədqiqatçının fikrincə, folklor və magiya əlaqələri baxımından diqqət yetirilməsi zəruri olan məqamlardan biri magik folklor janrlarıdır. "Bu janrlar birbaşa magiya ilə bağlıdır: burada magiya poetik strukturun bütün səviyyələrində hakimdir. Yəni əslində bunlar birbaşa magiyanı təcəssüm etdirən folklor janrlarıdır". Monoqrafiya müəllifi həmin janrların əsasən iki nümunə: ovsunlar və cadularla təmsil olunduğuna diqqəti çəkir.

Monoqrafiyanın "Liro-dramatik folklor və magiya" adlanan ikinci bölümü adından da göründüyü kimi, magiya problemi xalq ədəbiyyatının lirik-dramatik janrları təmsalində dəyərləndirilmişdir.

Müəllifin qənaətinə görə, folklor və magiya əlaqələrinin semantik strukturu və tipologiyasının tədqiq-

ənənələrinin, mədəniyyətinin, qəhrəmanlıq düşüncələrinin, şivə və dialektlərinin, dünyaya baxışının, haqqa və ədalətə, xeyir və şərə olan münasibətlərinin şifahi şəkildə, təfəkkürdən cəmiyyətə fəlsəfi inikasıdır". O həmçinin bunun "folklorun ilk növbədə yaddaş funksiyası ilə bağlılığından" qaynaqlandığına diqqəti çəkir.

Monoqrafiyanın "Epik folklor və magiya" adlanan sonuncu bölümündə magiya problemi xalq ədəbiyyatının epik janrı ilə bağlı şəkildə təhlil obyektinə çevrilmişdir. Burada müəllif xalq ədəbiyyatında magik səciyyəli obrazların tipoloji xüsusiyyətlərinə görə bir-birindən fərqləndiyi mülahizəsini irəli sürür ki, bu da elmi-nəzəri baxımdan yeni təsnifatdır. Onun fikrincə, folklorlarda magik görüşlərlə bağlı obrazlar tipoloji xüsusiyyətlərinə görə, iki qrupda təsnif oluna bilər:

1) Bilavasitə magik görüşləri təcəssüm etdirən obrazlar;

2) Magik cizgilərlə əlaqədar qəhrəman obrazları".

Monoqrafiya müəllifinin fikrincə, birinci qrupa aid olan obrazları birləşdirən tipoloji cizgi həmin obrazların poetikasında magiyanın əsas rol oynamasıdır. "Yəni bu obrazlar magiya ilə, sadəcə, əlaqəsi olan personajlar deyildirlər. Magiya bu obrazların poetikasını başdan-baş təşkil etməklə, həmin obrazların mahiyyətini, funksiyasını birbaşa müəyyənəşdirir. Məsələn, folklorumuzda Salur Qazan, Alp Aruz, Koroğlu və s. kimi obrazlar vardır. Bu obrazların əsas tipoloji əlaməti qəhrəmanlıqdır. Onlar anadan qəhrəman kimi doğulur və bütün ömürləri boyu qəhrəmanlıq missiyasını həyata keçirirlər. Magiya belə obrazların poetik quruluşunun, sadəcə, bir səviyyəsini, yaxud bir cizgisini təşkil edir. Amma elə obrazlar da vardır ki, onlar mürəkkəb funksiya daşımalarına baxmayaraq, həmin obrazların poetik strukturunda əsas rol magiya oynayır".

Problemə bu rəkursdan yanaşma tərzini bir tərəfdən tədqiqatın ayrı-ayrı fəsillərində qaldırılan problemlərin biri-birini tamamlama-

larında birtərəfli şəkildə təqdim olunmuş yanlış meyillərin aradan qaldırılması, gələcək araşdırmalar üçün elmi zəmin hazırlanması baxımından əhəmiyyətlidir. Müəllifin analoji təhlilləri problemin indiyədək öyrənilməmiş bir çox mübahisəli məqamlarının aşkarlanmasına imkan vermişdir. Qeyd edək ki, Sevda İmanovanın "Folklor və magiya" monoqrafiyasında həmçinin problemin nəzəri qoyuluşu kontekstində ayrı-ayrı tədqiqatçıların polemikaya kifayət qədər yer verilmişdir. Araşdırma bəhs olunan problem haqqında sözün haqiqi mənasında canlı təəssürat yaratmaqdadır.

Bütövlükdə monoqrafiyanın elmi-nəzəri səviyyəsi yüksəkdir, müəllifin müha-kimələri, mülahizələri və qənaətləri maraq doğurur. Araşdırmada tərəvətçiliyə, sığatçılığa, lüzumsuz istinadlara yol verilməmiş, bütün məqamlarda qaldırılan problemin ümumiləşdirilmiş aspektdə təqdiminə çalışılmışdır.

İnanırıq ki, Sevda İmanovanın "Folklor və magiya" monoqrafiyası folklorşünaslığın müxtəlif problemləri ilə bağlı tədqiqat aparən alimlərin diqqətini cəlb edəcək, yeni-yeni araşdırmalara təkan verəcək, elmi-nəzəri mühitdə layiqincə dəyərləndiriləcəkdir.

Şənan İBRAHİMOV,
filologiya elmləri doktoru,
professor